

Nenad Prelog

INFORMATIZACIJA RADA U JLZ »MIROSLAV KRLEŽA« — RAZMIŠLJANJE O PRIORITETIMA BUDUĆEG RAZVOJA

SAŽETAK. Informatizacija leksikografskih funkcija podrazumijeva rad na pripremi i organizaciji baza podataka koje su temelj za baze znanja, te modernizaciju službi dokumentacije i konačno pripremu sloga publikacija uz pomoć računala. Elektroničke enciklopedije su u svijetu već postale stvarnost, a novi standardi omogućavaju istovremeno korištenje različitih medija, od teksta, crteža i fotografije do zvuka i filma. Na primjeru elektroničkog vodiča kroz Zagreb analiziraju se mogućnosti korištenja informacijske tehnologije u organizaciji različitih vrsta podataka i predlaže se aktivnije uključivanje Leksikografskog zavoda u rad na pripremi elektroničkih publikacija.

Sadašnje stanje

S obzirom na potencijalnu infrastrukturnu ulogu Leksikografskoga zavoda »Miroslav Krleža« u području znanstvenih i kulturnih informacija činjenica je da se do sada pitanju informatizacije rada nije pridavala potrebna pažnja. Iako se rad na enciklopedijskim izdanjima u svijetu danas u pravilu može povezati s radom na izgradnji velikih baza (tekstualnih i grafičkih) podataka, a neke enciklopedije danas više ne izlaze na klasičnom, papirnom mediju (već samo na kompjutorski čitljivom...), o tome u našim uvjetima još nije niti započet razgovor.

Ne treba podcjenjivati ulogu onih vanjskih institucija (u prvom redu CAOP i SRCE) koji su do sada radili na informatizaciji Zavoda, ali je suvremeni razvoj informatizacije promijenio dosadašnje odnose, pa je jasno da se rad više ne može temeljiti samo na terminalima velikih sustava već treba podjednaku pažnju posvetiti i umreženim osobnim računalima. Očekuju nas u prvom redu vlastiti naponi, kako u pogledu rada na idejnom projektu informatizacije, tako još više na promjeni svijesti kod mnogih urednika i suradnika o korištenju računala u svakodnevnom radu.

Knjiga ili elektronička informacija

Možemo li uopće govoriti o izboru između »dobre stare knjige« i »elektroničke informacije«. Već je mnogo puta rečeno da s integracijom računala u organizaciju informacija te pripremu publikacija nastupa revolucija po svojim domašajima ravna onoj Guttenbergovoj, ne samo po promjeni tehnologije u pogledu brzine, cijene, kapaciteta, kakvoće, već i u pogledu socijalnih promjena, od demokratizacije pa do mogućnosti individualizacije.

O čemu se radi? Čemu nam je uopće potrebna elektronička informacija kada dobra stara knjiga smjesta daje odgovore na mnoga postavljena ili nepostavljena pitanja. U knjizi uostalom, kako to kaže Peter Cook, jedan od autora do sada najveće završene elektroničke enciklopedije — *Grolier Electronic Encyclopaedia*; gotovo uvijek znamo

gdje smo, kako smo tamo stigli, kuda idemo od tamo i koliko toga se još pred nama nalazi. Dakle upravo sve ono što kod elektroničke informacije nije samo po sebi jasno, posebno ne laicima.

No, osnovna je razlika da informacije u knjizi ne mogu biti reorganizirane, restrukturirane, ažurirane, elektronička je informacija prilagođena potrebama korisnika, a knjiga je za sve ista. Danas živimo u svijetu koji treba individualiziranu informaciju, živimo u razdoblju demasovizacije proizvodnje, potrošnje, kulture, trebamo informaciju primjerenu potrebama korisnika, mnogo različitih informacija s obzirom na to da smo različiti. A kako to lijepo kaže Eco u *Imenu ruže*, harmonija svemira nije samo u raznolikosti jedinstva nego i u jedinstvu raznolikosti.

Mogući trendovi — Svijet danas

Elektronička enciklopedija danas se u svijetu razvija u dva glavna pravca, jedno je izgradnja baza podataka (koje mogu biti bibliografske, faktografske, tekstualne, itd.) i uključivanje tih baza u javne informacijske servise, bilo putem specijaliziranih mreža za prijenos podataka, bilo putem videoteksa, ili putem jednog i drugog.

Drugi smjer razvoja je proizvodnja enciklopedija na tzv. CD-ROM-u ili Compact Disk Read Only Memory, dakle obliku pohrane informacija na optički (laserski) čitljivu disku koji je nalik onome koji se koristi za snimanje i distribuciju zvuka/glazbe, ali za čije je reproduciranje osim CD playera potrebno i osobno računalo. U posljednje vrijeme se još pojavila i tzv. DVI tehnologija (Digital Video Interactive), koja se, zasad, prvenstveno koristi kao edukativno sredstvo.

U prvom redu treba reći da se ovi smjerovi ne bi trebali isključivati, odnosno da bi institucija koja ima golemu ulogu na planu obrazovanja i znanstvenog prosvjećivanja te popularizacije pojedinih znanstvenih disciplina i tema; nezaobilaznu poziciju u procesu sistematizacije znanja i postavljanja kriterija za buduća istraživanja (fenomen »konsolidacije informacija«); dakle jasno je da tu mislim na Leksikografski zavod, morala razmišljati na oba načina, dakle i uključivati se u javne mreže, ali i raditi na stvaranju elektroničke enciklopedije na CD-ROM-u.

Što se danas na primjer sve nudi na ovom mediju u svijetu? Od atlasa, do edukativnih programa, od grafike (kolekcije slika, logoa, znakova) pa do Guinnessove knjige rekorda, do rječnika (svi koji drže do sebe, Webster, Oxford, Roget's, American Heritage već su na disku). Zatim različiti adresari, na jednom disku se npr. nalaze podaci o 1.659.092 ulice u 85.204 grada u SAD, biblija, izbor iz lektire, komentari muzike recimo opere koja se istovremeno izvodi, poslovne baze, knjige u tisku, naslovi časopisa, i tako dalje, i tako dalje. Vjerojatno je najpoznatija već spomenuta Grolierova elektronička enciklopedija koja je prenijela na novi medij tekst *Academic American Encyclopaediae*. Posljednje izdanje ima ukupno 9 milijuna riječi u 33.000 pojmova ili natuknica, nekoliko tisuća slika, a upotrijebljeno je, ovo je zgodno spomenuti, 136.750 različitih riječi i brojki. Ova posljednja brojka je u radu na elektroničkoj enciklopediji naravno nusprodukt rada, a ne neko posebno istraživanje...

O različitim drugim izdanjima mogli bismo govoriti još satima.

Što dalje u Zavodu?

Dosadašnji planovi razvoja informacijskog sustava JLZ odražavali su jedno relativno usko viđenje ove problematike. U načelu bi trebalo razlikovati četiri aspekta informatizacije koji se temelje na relativno drugačijim načinima obrade, dinamici, pa čak i tehnologiji. Istovremeno međutim, treba razmatrati i povezivanje svih tih aspekata, od-

nosno funkcioniranje jedinstvenog sustava, jer će jedan dio podataka morati biti razmjenjivan između tih (uvjetno nazvanih) podsustava. Riječ je o:

— Redakcijskom sustavu (unos i obrada teksta, oblikovanje i priprema sloga, obrada slike, prijelom stranice, itd.)

— Bazama podataka/bazi znanja (»elektronička enciklopedija«)

— Dokumentaciji (biblioteka, dokumentacija, hemeroteka, itd.)

— Komercijalnom (poslovnom) sustavu (prodaja, financijske funkcije, knjigovodstvo, osobni dohoci, itd.).

Za sada su informatizirani samo pojedini segmenti, a pri tome je pitanje je li uvijek vođeno računa o cjelini.

Jasno je da baze treba razvijati i zbog nas samih (i permanentno ih ažurirati kako bi se uvijek bilo u toku s najnovijim stanjem bilo nečije biografije, bilo zemljopisne karte ili razvoja neke znanstvene discipline. Jasno je da redakcijski sustav mora osigurati da se jednom pripremljene informacije mogu prepakirati, koristiti neograničeno puta u različitim kombinacijama, bilo kao posebne cjeline, bilo u okviru većih projekata.

Primjer Zagreb

Na kraju još nekoliko riječi o temi o kojoj sam u posljednje vrijeme već nekoliko puta govorio: ideji da se za proslavu devetsto godišnjice izradi elektronički enciklopedijski vodič kroz Zagreb.

Neki gradovi već su odavno, bilo u povodu neke obljetnice, bilo u cilju promicanja turističke ili kulturne ponude već načinili »elektroničke vodiče« kroz svoju povijest, znamenitosti, opisali najznačajnije stanovnike ili omogućili posjetiteljima da najbržim putem dođu do svog hotela ili razgledaju središte. Prema podacima kojima raspolazem takve vodiče su načinili mnogi gradovi u SAD (poznat je npr. vodič kroz San Francisco), a od onih u Evropi jedan je od najboljih »Glasgow On-line«, koji je izradila grupa informacijskih znanstvenika sa Sthratclyde University. U nas, koliko je meni poznato, sličnih pokušaja nije bilo, iako je svojedobno razgovarano da se načini vodič kroz spomenike i muzeje Dubrovnika po sličnom modelu.

Iako u drugim područjima obično vrijedi načelo što je tehnologija razrađenija, kompleksnija, dotjeranija i razvijenija (tj. »s sofisticiranija« kako to vole reći informatičari), to je i naprednija, danas se sve češće, upravo u području primjene informacijske tehnologije, pokazuje da to nije slučaj. Jasno je naime da neki proizvod, usluga, ili samo korištenje neke metode ili tehnike za postizanje definiranog cilja, ima svoj životni ciklus. Od idejnog i izvedbenog rješenja, preko prototipa, do konačnog je proizvoda (usluge i sl.) dug put, i kada uđe u eksploataciju i čak postane standard na svom području, često se već temelji na rješenjima koja su (generacijski) zastarjela.

Imajući to na umu, teško bismo se mogli prikloniti bilo kojem konceptu koji je do iole razrađenije faze danas prisutan u svijetu, jer bi to značilo da je rad na njemu započet pred najmanje tri do četiri godine, a to je razdoblje (u svijetu brzih promjena informacijske tehnologije) obično dovoljno da se mnoge stvari stubokom izmijene, te je, polazeći od onoga što je u tom trenutku poznato, moguće krenuti s novim, kvalitativno drugačijim premisama.

S tržišnog aspekta (tj. s gledišta korištenja) moguće je sve projekte vodiča podijeliti na:

— one koji se rade za definiranog (poznatog) korisnika; bez obzira hoće li to biti hoteli, turističke agencije i informativni centri; odnosno pošta ili neka druga organizacija koja posreduje u nuđenju usluga informacijskih servisa putem telefona,

— namijenjene prodaji — pojedincima, poduzećima i sl., dakle svima koji žele nešto saznati o gradu u kojem žive, odnosno koristiti ga za unaprijed određene namjene ili povremene zadatke,

— kombinirane pristupe koji objedinjavaju dobre strane i jednog i drugog pristupa.

Ovi prvi su, naime, obično mnogo glomazniji (tj. količina informacija je mnogo veća ako je zamišljeno korištenje na svega nekoliko lokacija); temelje se na specijaliziranoj opremi i programima, a njihova cijena po instalaciji je relativno visoka. Drugi obično pate od površnosti, ali su dostupni svakome, od škola do hotela, od institucija u kulturi do svakog koji može i hoće ponešto naučiti o svom gradu. Kombinirani pristup pretpostavlja i rad na »velikim instalacijama« koje se profesionalno koriste, ali i »skraćenu verziju« koja je namijenjena prodaji.

Smatram da bi trebalo prići radu na takvom vodiču koji bi mogao izvršiti obe zadaće, šira verzija za profesionalne ustanove, skraćena za svakoga tko ju želi imati sa sobom. Nemamo vremena za širu elaboraciju cijelog projekta, no zamislite kako bi to izgledalo da na ekranu imate ulice i odaberete bilo koju, recimo Šenoinu, i želite saznati nešto više te se pojavi slika Augusta Šenoe i njegova biografija, ako želite još više možete česljati po njegovoj literaturi. Isto bi bilo s mnogim drugim velikanima, od glumaca do slikara, a mogli bi se upoznati i s poviješću pojedinih zgrada.

Iskustvo u ovom radu moglo bi nam poslužiti za rad na pripremi velike elektroničke enciklopedije: to će svakako biti glavni zadatak Zavoda krajem ovog desetljeća.

USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN LEXICOGRAPHICAL INSTITUTE »MIROSLAV KRLEŽA« — SOME THOUGHTS ON PRIORITIES IN FUTURE DEVELOPMENT

SUMMARY. Informatization of lexicographical activities includes work on preparation and organization of data bases which are essential for knowledge bases, modernization of documentation systems, and desk top publishing and typesetting integration by means of computer. Electronic encyclopaedia is reality in everyday life of libraries and educational institutions, and new standards enable use of text, picture, sound and movie on the same CD-ROM. On the example of electronic guide through Zagreb possibilities of new information technology are analyzed, and active role of Lexicographical institute in the work on preparation of electronic publications is suggested.